

9. Négy levél Kelet-Afrika gyarmatosításának éveiből (1889–1892)

Az itt közölt levelek némi izelítőt adnak a gyarmatosítók egymás közti versengéseiből és intrikáiból is. Szerzői közül a legjelentősebb Mwanga kabaka (fejedelem) – az itt közölt 1. és 3. levél írója – aki a Kelet-Afrikát és a környező szigetvilágot ellepő francia, angol és német „üzletemberek” és misszionáriusok, valamint a környező terület egy részét régóta uralmuk alatt tartó arab szultánok harcában igyekezett hol az angol, hol a német gyarmatosítók segítségét elnyerni a többiek ellen.

A levelek megértéséhez tudni kell, hogy a 3. levélben említett Peters a német gyarmatosítás egyik legelszántabb úttörője volt Kelet-Afrikában. Az Afrika felosztását szankcionáló Berlini Konferencia napjaiban, 1884 végén 12 „szerződés”-ben biztosította Németországnak Zanzibár és a keleti partvidék jórészének birtoklását (ennek megszervezése céljából 1885-ben ő teremti meg a Német Keletafrikai Társaságot), majd 1890-ben Mwangával íratja alá – mint e levelekből is kiderül – az Uganda feletti német uralmat elismerő szerződést. Néhány hét múlva azonban, 1890 júliusában, Nagy-Británia és Németország megállapodnak e terület egymás közti felosztásáról; Németország, Helgoland fejében, lemond Zanzibárról és elismeri a britek jogát egyebek között Uganda bekebelezésére. Ezt követően az angol Sir F. Lugard vallási elmentéitekre hivatkozva előbb küüzi a területről a muzulmánokat, majd az anglikánok (protestánsok) nevében háborút visel a katolikusok (főként tehát a franciák ill. a nekik behódoltak) ellen. Mwanga, szövetkezve később a szomszéd terület kabakájával, Kabarégával, az angol megszállás ellen felkelést szervez; több éves harc után az angol erők legyőzik az afrikai ellenállást, és elfogják Mwangát, aki száműzetésben hal meg a Seychelles szigeteken, 1903-ban.

IV.

Henry Wright Duta Kitakule anglikán lelkész egy zanzibári misszionáriushoz, 1892. április 5.

Második alkalommal írok Önnek, hogy Ugandáról tájékoztatassam. Első levelemben elmondtam, hogyan harcoltunk a katolikusokkal, és üztük el Mwanga királyt.

Amikor a katolikusokat elüztük, Mwanga elmenekült és eljutott Kizibába, amely német terület, és ottmaradt. Számtalanszor kértük leveleinkben, hogy térjen vissza trónjára, de ezt visszautasította, és a németekhez fordult segítségért. Megtagadták. Mindezek után Mwanga egy írásos javaslatot juttatott el hozzánk, amelyben ez állt: „Vissza akarok témi trónomra”, – mi hívtuk őt és ő otthagya a katolikusokat és visszatért, s mi visszaállítottuk a királyságát. A későbbiek során bizonyos ugandai, illetve budui területeket jelöltünk ki az összes katolikus számára, ahol ők külön élhettek. Megmondtuk nekik: „nem akarunk újra érintkezni a katolikusokkal.”

Jelenleg mi, protestánsok, hatalmas területet birtokolunk, ezenfelül miénk az összes sziget is. Most pedig a mohamedánok kérnek bennünket arra, hogy engedjünk át nekik egy területet, ahol letelepedhetnek és nem harcolnának többé ellenünk; a feltételekkel viszont még nem értünk teljesen egyet. Reméljük, hogy a protestánsok most már vezető hatalomra jutnak Ugandában, és azt hiszem, hogy az ország most már talán békességben fog élni. Mwanga király hivatalos nyilatkozat aláírását javasolta nekünk, mely szerint ő áttér a protestáns hitre, de mi azt mondtuk neki: „Maradj még egy ideig katolikus”, ami eddig is volt, mivel még nem volt igazi, őszinte hívő. Mwanga király pedig felvonta az angol zászlót és most is a háza előtt lobog.

(Források: Public Record Office, London, és Zanzibar Secret Archives. Közli: D.A. Low: *The Mind of Buganda*. University of California Press, Berkeley, 1971. pp. 24–27.)

érkezett-e Önhöz? Az Isten áldja és tartsa meg Önt. Bízzon bennem, az ön testvérében és barátjában.

Leon Mwanga Uganda
kabakája (királya)

- (1) *Usukuma*: terület a Viktória tó déli részén
- (2) *Usugara*: a Viktória tó délnyugati partvidéke
- (3) *Stokes*: Charles Stokes, európai kereskedő volt-misszionárius
- (4) *Nyanza*: Viktória-tó

II.

Apolo Kagwa Katikiro, (alvezér) levele Euan-Smith ezredes brit főkonzulnak, Zanzibar, 1890. április 25.

Viktória angol királynő főkonzuljának, aki Zanzibarban lakik

Én, Uganda uralkodójának, Mwangának a nagyvezire, tájékoztatni szeretném Önt a dolgok állásáról. Bennünket, Uganda egész lakosságát, keresztényeknek neveznek. Nincs azonban közös tanácstestületünk. Két párt-ra szakadtunk. Az egyik párt a katolikusok (római katolikusok). Őket a franciák tanították meg erre a vallásra. A másik párt mi magunk vagyunk, a Biblia vallásának hívei (protestánsok), minket pedig az angolok térítették erre a hitre. Ezek a katolikusok az országnak mintegy felét, mi pedig körülbelül a másik felét alkotjuk. Amikor Mr. Jackson megérkezett hozzánk Ugandába, miután Mwanga hívta őt, háború közepette talált bennünket. Ellenségeinkkel, a mohamedánokkal harcoltunk.

Mikor kértük őt, hogy segítsen nekünk, azt mondta: „Ha segíték nektek, akkor nektek, az egész népnek, az országnak és a királynak egyaránt angol protektorátus alá kell helyeznie magát.” Mi, a Biblia vallásának hívei, azonnal beleegyeztünk Mr. Jackson feltételeibe, de a katolikusok ragaszkodtak ahhoz, hogy nem helyezik magukat angol protektorátus alá mindaddig, amíg a partvidéken lakókat is meg nem kérdezik, így ebben a dologban nézeteltérés támadt közöttünk, mi különváltunk, és rögtön beleegyeztünk, hogy Mr. Jackson feltételeit elfogadjuk, a katolikusok pedig azonnal úgy döntöttek, hogy máshova mennek.

Igy hát, amikor már készültünk elhagyni az országot, Mr. Jackson azt javasolta nekünk, hogy várjunk türelmesen, mert ő is egyetértett azzal, amit a katolikusok mondtak, azaz, hogy jobb lenne, ha írának a zanzibári be-

folyásos embereknek, — abba is beleegyezett, hogy Mr. Gedge (1) velünk maradjon és segítsen nekünk, akik valóban támogathatják küzdelmünket. Zászlaját Mwangánál hagyta azzal, hogy valószínűleg visszatér a partra embereinkkel, Samuel Mwambával és Victor Senkejivel. Ezek Mwangá udvarának befolyásos emberei, ők viszik ezeket a leveleket is, így csak annyit mondhatok Önnek, hogy jómagam és valamennyi társam elvetünk minden más megoldást, miután egyszer már megígértük, hogy angol protektorátus alá helyezzük magunkat, ha segítenek nekünk. Nem fogjuk megváltoztatni azt, amibe egyszer már beleegyeztünk.

Befejezem levelemet, Szívélyes üdvözlettel

maradok etc.

Apolo Katikiro, Uganda

(1) *Gedge*: Jackson kísérője

III.

L. Mwangá kabaka levele Euan-Shmithnek, a brit főkonzulnak Zanzibar, 1890. április 26.

Tájékoztatom Önt az ugandai hírekről. Amikor a mohamedánok kiűztek engem, egy szigeten laktam. Elküldtem Mr. Jacksonhoz segítségért, de megtagadta, mondván: „Most nem tudok Önnek segíteni”.

Így hát egyedül harcoltunk és elűztük őket. Amikor visszatértem Mengoba, a német Mr. Peters eljött hozzám és arra kért, hogy írjak alá számára egy kereskedelmi szerződést, és én ezt megtettem. Ezután jött Mr. Jackson és olyan szerződést akart, mely szerint ő az ország vámjait bérbeveheti, a saját zászlaját kitűzheti, és én alávetem magam utasításainak és én is, és a népem is megtagadta.

Most két emberem útban van az angol konzulhoz és a francia konzulhoz és a német konzulhoz, e két emberem neve: Samuel Mwemba és Victor Senkezi, mindketten magas tisztséget viselnek udvaromnál, hogy tanácsot kérhessenek. Ha hajlandók segíteni nekünk, mivel viszonyozhatnánk ez nekik? Én ugyanis nem szeretném nekik (vagy Önnek) országomat odaadni. Azt óhajtanám, hogy minden európai országból jöjjenek hozzánk emberek, és építkezzenek, kereskedjenek kedvükre.

Így hát arra kérem, adjon fegyvereket és lőport, hogy Ugandába mehessünk és onnan egzsersmindenkorra kiűzhessük a mohamedánokat.

Maradok, etc.

Mwangá, Uganda királya

I.

L. Mwanga kabaka (uralkodó) levele F.J. Jacksonhoz, a Brit Kelet-afrikai Társaság expedíciója vezetőjéhez, 1889. június 15-én

Irok a fehér embereknek, az angoloknak, akik Maszáföldön át Usoga felé haladnak. Üdvözetemet küldöm az Urban szeretett barátainak. Üdvözetem után következnek híreim. Hallgassátok meg azokat. Régebben én nagyon gonosz ember voltam, és ezért népem elűzött engem királyságomból. Az Usukumában (1) lakó európaiakhoz menekültem és keresztény hitre tértem. Isten színe előtt megbántam minden bűnt, amit elkövettem. A keresztények, akik az európaiakkal együtt az országban maradtak, a mohamedánok ellen harcoltak és kiűzték őket. A keresztények aztán elmentek és Usugarában (2) éltek. Leveleket írtak az európaiaknak, hogy azok engem rávegyenek a visszatérésre, majd ismét a mohamedánok ellen harcoltak. Ismét átvettem a királyi hatalmat. Ekkor érkezett hozzám Mr. Stokes, (3) aki leveleket hozott és beszélt nekem Önről, — ugyanis nem talált meg engem Ugandában. Mr. Mackay Usukumában volt. Hírül adták nekem, hogy 12 európai 1000 fegyverrel vonul Maszáföldön át Usoga felé, Ugandába akarván eljutni. Így hát Mr. Stokes elvitt engem hajóján a keresztényekhez (Ugandába): láttam, hogy másodszor, majd harmadszor is küzdenek a mohamedánok ellen, s harmadik alkalommal legyőzték őket (a mohamedánokat). Láttam egy szigetet a Nyanza tóban, (4). Házat építettem a partján. Elvettem az összes szigetet és minden csónakot a mohamedánoktól, egyet sem hagytam meg számukra. Most a szigeten lakom. Innen ízenem Önnek, hogy idejöhetne, és mi, keresztények, összefoghatnánk. Isten segítségével győzni fogunk. Kérem Önt, legyen olyan jó, jöjjön el és helyezzen vissza királyi hatalmamba. Adok Önnek rengeteg elefántcsontot, és Ugandában bármilyen kereskedelmi ügylettel foglalkozhat, vagy az uralmam alatt álló országban bármit tehet, amihez kedve van. Figyeljen rám mégegyszer, atyám! Ha jön, akkor ízenjen és én majd elküldöm Önért a csónakokat... Stokes itthagytott egy levelet, amelyet most elküldök Önnek. Azt mondta, hogy ha az európaiak megjönnek, mielőtt én visszatérek, add nekik ezt a levelet. Stokes ismét elment Usukumába, hogy puskaport hozzon. Azt mondta, hogy ha az európaiak Usogába érkeznek, várjanak, hamarosan visszatérek, nem fogok késlekedni. Az embert, akit Önhöz küldök, Ukasának hívják, ha odaér Önhöz, mindenről hírt ad, amikor ön Akoliba érkezik. Nem tudom, hogy az az első ember, akit Önhöz küldtem, vajjon meg-